

CARI BIBLIOQRAFİK İNFORMASIYA MƏNBƏLƏRİ ƏDƏBİYYATŞÜNASLIĞIN BIBLIOQRAFİK İNFORMASIYA TƏMİNATINDA

Cari bibliografiya yeni meydana gələn sənədlər haqqında ardıcıl məlumat vermək (və onların bibliografik qiymətləndirilməsi) funksiyasını yerinə yetirir, daha doğrusu tələbatçılara öz sahələrində sənəd axınıni daim izləmək və bu axında hərtərəfli istiqamətləndirmək imkanı yaradır. Bu vəzifə xüsusiyyəti cari bibliografik informasiyanın dolğunluğuna və operativliyinə, sənədin meydana gəlməsi ilə informasiya çatdırılması arasındakı fasilənin minimuma endirilməsinə səy göstərilməsini tələb edir. Bibliografik informasiyada carilik onun tələbatçıya qısa vaxt ərzində və ardıcıl çatdırılması ilə ölçülür.

Cari bibliografik informasiya dövrü bibliografik nəşrlər formasında və ya fərdi bibliografik xidmət (məs., informasiyanın seçilib yayılması sistemi üzrə) üsulları ilə həyata keçirilə bilər (2.-S.98). Cari bibliografik informasiya mənbələrinin yaradılmasının və tələbatçıya çatdırılmasının dövriliyi məsələsi böyük əhəmiyyətə malikdir. Cari bibliografik məlumatvermə gündəlik, həftəlik, aylıq və ya rüblük ola bilər.

Müasir mərhələdə bibliografiya sosial-iqtisadi inkişafın ən mühüm cəhətlərini əks etdirir və bununla da elmin, mədəniyyətin və istehsalın bütün sahələrinin bibliografik informasiya ilə təminatına şərait yaradır. Informasiyanın formalaşdırılması və ehtiyacı olanlara çatdırılması vasitələri onun təsbit olunduğu mənbələrdir. Deməli, informasiya kommunikasiyaları sistemi cəmiyyətin informasiyalaşdırılmasında əsas amildir.

Bibliografiyanın xidmət sahələri müxtəlifdir. Hər xidmət sahəsinin məqsəd və vəzifələri, spesifik cəhətləri var və onlar bibliografiyalaşdırma və bibliografik xidmət proseslərinin həyata keçirilməsinə təsir göstərir. Bibliografik informasiya xidmətinə ehtiyacı olan ən mühüm sahələrdən biri elmi-tədqiqat fəaliyyətidir. Əgər bibliografik informasiya tələbatçıların ən fəal, fəal və fəal olmayan qruplara bölmək müm-

kün olsa, onda elmi-tədqiqat işçiləri ən fəallardan hesab edilə bilər. Həm də bu fəallıq bir neçə cəhətdən səciyyəvidir. Birincisi ona görə ki, elmi-tədqiqat işi ilə məşğul olanlar həmişə axtarışdadırlar, sənəd axınıni ardıcıl izləməyə və mövcud sənəd toplusunu araşdırmağa məcburdurlar. İkincisi, onları təkcə yerli nəşrlər deyil, həm də dünya elminin nailiyyətlərini işıqlandıran sənədlər maraqlandırır. Üçüncüsü, onlar ən yeni materiallar haqqında daha dolğun, ardıcıl və operativ biblioqrafik informasiya almaq marağındadırlar (2.-S.120).

Müasir elmi-tədqiqat fəaliyyət sahələri, o cümlədən hümanitar elmlər sistemində ədəbiyyatşünaslıq çoxşaxəli bir elm sahəsi kimi formalaşmış və inkişaf etməkdədir. Bu elm sahəsinin elmi-tədqiqat fəaliyyəti ildən-ilə genişlənir və yeni məzmun kəsb edir.

Azərbaycan ədəbiyyat tarixinin, tədqiqi müasir ədəbi prosesin işlənilməsi baxımından çoxşaxəli tədqiqatlar apararaq elmin bu sahəsi üzrə olan biblioqrafik informasiya mənbələrinin ən fəal istifadəçilərinə çevrilmişlər.

Məlumdur ki, ədəbiyyatşünaslıq sahəsi üzrə istər retrospektiv, isərsə də cari xarakterli biblioqrafik informasiya mənbələri mövcuddur. Təbiidir ki, ədəbiyyatşünaslıq elmi ilkin mənbələr haqqında biblioqrafik informasiya olmadan həmin mənbələrdən mütəxəssislərin səmərəli istifadə etmələri mümkün deyil. Biblioqrafiyalaşdırma prosesində biblioqrafik informasiya mənbələri yaradılır və biblioqrafik xidmət üçün lazımi biblioqrafik baza (ehtiyat) yaratmaqla onu müşayiət edir. Ədəbiyyatşünaslıq sahəsində çalışan mütəxəssislərin biblioqrafik informasiya təminatında biblioqrafik fəaliyyət prosesləri olan biblioqrafiyalaşdırma və biblioqrafik xidmət mühüm rol oynayır. Ədəbiyyatşünaslığın elmi-tədqiqat fəaliyyət sahəsinin biblioqrafik informasiya təminatında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasının fəaliyyəti tədqirəlayiqdir.

Mərkəzi Elmi Kitabxananın çap etdirdiyi cari biblioqrafik vəsaitləri fonda daxil olan yeni ədəbiyyat haqqında məlumat vermək məqsədi güdür. Məlumdur ki, kitabxananın fonduna xarici ədəbiyyat da alınır. Ona görə də bu vəsaitlər bir tərəfdən yeni çıxan vətən, digər tərəfdən isə kitabxananın fonduna daxil olan xarici ölkə ədəbiyyatını əks etdirir. Deməli, kitabxananın hazırlayıb çapdan buraxdığı vəsaitləri ədəbiyyat əhatəsinə görə iki qrupa bölmək olar:

1. Yeni daxil olan ölkə ədəbiyyatı haqqında;

2. Xarici ölkələrdən daxil olan yeni ədəbiyyat haqqında.

Qeyd olunduğu kimi, kitabxananın birinci qrup cari biblioqrafik vəsaitləri ölkə nəşrlərini əhatə edir. Məlumdur ki, kitabxana şəraitində

operativ cari biblioqrafik məlumat vermə iki istiqamətdə aparıla bilər. Birincidə məqsəd oxucuları ümumən yeni, onlar üçün maraqlı nəşrlərdən xəbərdar etməkdir, ikincidə isə yalnız məlum kitabxananın fonduna daxil olan əsərlər haqqında oxuculara biblioqrafik məlumat verməkdir. Mərkəzi Elmi Kitabxanasında hazırlanan cari vəsaitlər bir qayda olaraq fonda daxil olan yeni ədəbiyyatla əlaqədardır. Biblioqrafik informasiya xidmətinin fərqləndirilməyən formasına aid olan kitabxana fonduna daxil olan yeni ədəbiyyatın məlumat bülletenləri kitabxananın biblioqrafiya şöbəsinin əməkdaşları tərəfindən tərtib edilib çap olunur. Məlumat bülletenləri isə tərtib edərkən aşağıdakı tələblərə riayət edirlər:

a) məlumatın tamlığı;

b) dəqiq seçmə meyarı;

c) materialların düzülüşündə sistemlilik;

ç) dəqiq və vətəndə biblioqrafik təsvir;

d) məlumat annotasiyasının yazılması.

Bütün bu tələblərə 70-80-ci illərdə tərtib olunmuş məlumat bülletenlərində tam əməl olunub. Təəssüflə qeyd edək ki, tədqiqat zamanı məlum oldu ki, son dövrlərdə tərtib olunan məlumat bülletenlərində bu tələblərə tam əməl olunmamışdır. Belə ki, Mərkəzi Elmi Kitabxananın 2001-ci ildə Azərbaycan və rus dillərində kitabxana fonduna yeni daxil olan biblioqrafik informasiya mənbəyi 4 buraxılışda olmuşdur. Biblioqrafik informasiya mənbəyində materiallar eimlər təsnifatına uyğun, daxilə isə müəlliflərin əlifba sırası ilə verilmişdir (?).

Məlumat bülletenlərindən 2000-2001-ci il buraxılışlarında nə ön söz, tərtibçilərdən, nə də məlumat annotasiyası verilmişdir. Bəzi buraxılışlarda əvvəlki illərdə verilmiş ədəbiyyatın təkrar biblioqrafik təsvirinin verilməsinin buraxılışın dəyərini müəyyən qədər aşağı salır.

Sevindirici haldır ki, biblioqrafik informasiya bülletenin 2003-cü il III-IV buraxılışında yuxarıda qeyd olunan nöqsanlar aradan qaldırılmış, nəşrin əvvəlində ön söz, tərtibçilərdən adlı bölmələr verilmişdir.

2004-cü ildə çapdan çıxmış bu informasiya bülletenində Mərkəzi Elmi Kitabxanaya daxil olan yeni ədəbiyyat haqqında biblioqrafik informasiya verilmişdir. Azərbaycan, rus, Şərqi və Qərbi Avropa dillərində kitablar və dövrü və nəşri davam edən ədəbiyyat kitabxana-biblioqrafiya təsnifatı əsasında elmlər və daxilə əlifba üzrə, Şərqi dillərində isə ölkələr üzrə qruplaşdırılmışdır. Nəşrdə verilmiş Şərqi və Qərbi Avropa dillərində dövrü və nəşri davam edən ədəbiyyat ölkələr üzrə düzülmüşdür.

Ədəbiyyatşünaslığa dair ədəbiyyat:

- Filologiya elmləri başlığı altında, daxilə müəlliflərin əlifba sırası ilə materiallar qruplaşdırılmışdır.

Kitablara verilən şifrələr oxuculara kataloqa müraciət etmədən lazım olan ədəbiyyatı qiraət zalları, fərdi abonement və kitabxanalararası abonement vasitəsilə sifariş etmək imkanı yaradır. Məsələn:

Az-1 *Abdulla Kamal. Sırr içində dastan
və yaxud gizli Dədə Qorqud.- B.: Elm, 1999.- 288 s.*

Bu bibliografik informasiya mənbəyində ədəbiyyatşünaslığın müxtəlif aktual sahələrinə dair 153 adda ədəbiyyatın bibliografik təsviri verilmişdir. Bu materiallardan 31-i rus dilində olan materiallardır.

Müsbət hal kimi qeyd edək ki, bu materiallar içərisində bibliografik göstəricilər də öz əksini tapmışdır. Belə ki, görkəmli ədəbiyyatşünas A.Rüstəmovaya həsr edilmiş göstərici diqqəti cəlb edir:

Az-1 *Azadə Cəfər qızı Rüstəмова. Bibliografik göstərici
/ Tərt.ed.: Z.Əliyeva; Red.: Ə.Əfəndiyev.-
9873 B.: Elm, 2003.-154 s.*

Kitabxananın elmi-köməkçi xarakterli cari bibliografik vəsaitləri içərisində xaricdən gələn kitablara və dövrü mətbuata aid bibliografik informasiya bülletenləri mühüm yer tutur.

İnformasiya texnologiyalarının geniş tətbiq olunduğu informasiyalaşdırılmış cəmiyyətdə informasiya tələbatı sənədlərə marağı əmələ gətirir və bu da öz növbəsində bibliografik məlumat tələbatını doğurur, çünki bibliografik məlumat məhsulu olmadan indiki, elmi informasiyanın gur axını dövründə keçinmək mümkün deyil. Tələbatçılar müvafiq ədəbiyyatın mövcudluğu haqqında məlumat aldıqdan sonra onların dəqiq ünvanları, hansı kitabxanada qorunub saxlandığı ilə maraqlanırlar. Ona görə də ayrı-ayrı kitabxanaların fondlarına daxil olan yeni xarici ədəbiyyat haqqında vəsaitlərin hazırlanıb çap edilməsi lazımdır.

Azərbaycan MEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının 1980-ci ildən tərtib edib çap etdirdiyi «Kataloqlar» da bu məqsədi güdür. Həmin kataloqlarda həm təbiət, həm də ictimai elmlər üzrə yeni daxil olan xarici kitablara və dövrü nəşrlər nəzərə alınır. Bu məqsədlə onlar təbiət və humanitar elmləri əhatə edən iki seriyada buraxılır.

«Yeni xarici kitabların bibliografik siyahısı»nın ictimai elmlər üzrə seriyası ildə iki dəfə çıxır. Bibliografik təsvirlərin düzülüşündə müəlliflərin familiyalarının və əsər adlarının əlifbasına əsaslanır. Təsvirdə kitab adlarının rus dilində tərcüməsi verilmir, lakin şifrə qoyulur. Oxucular bu şifrədən istifadə etməklə özlərinə lazım olan hər hansı bir xarici kitabı Mərkəzi Elmi Kitabxananın fondundan ala bilərlər (7).

Mərkəzi Elmi Kitabxananın elmi-köməkçi cari bibliografik vəsaitlərindən biri də Şərqlər dillərində çıxan jurnalların analitik təsvirini əks

etdirir. Burada fars, türk və Azərbaycan dilində olan jurnal məqalələri nəzərə alınır, ərəb əlifbası ilə təsvir olunurlar və təsvirlər məzmunlarına görə qruplaşdırılır. Məsələn, 1985-ci ildə buraxılmış vəsaitin birinci nömrəsində 1984-cü ilin axırı və 1985-ci ilin əvvəlində kitabxanaya daxil olmuş ictimai elmlər üzrə Şərqlər dillərində çıxan jurnallarda dərc olunan məqalələr əhatə edilmişdir ki, onların içərisində «Ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslıq materialları», «Folklor və folklorşünaslıq», «Dilçilik və ədəbiyyatşünaslıq» bölmələri də vardır (5).

M.F.Axundov adına Dövlət Kitabxanasının bibliografik fəaliyyətində elmi-köməkçi cari bibliografik informasiya nəşrləri içərisində «Azərbaycan SSRİ mətbuatında» adlı bibliografik vəsait diqqəti cəlb edir. Kitabxananın «Ölkəşünaslıq və milli bibliografiya» şöbəsi 1978-ci ildən ildə bir dəfə «Azərbaycan SSRİ mətbuatında» adlı yeni ədəbiyyatı əks etdirən informasiya göstəricisini tərtib edib nəşr etmişdir. Bu bibliografik informasiya göstəricisinin tərtibi zamanı kitabxananın fonduna mövzu üzrə daxil olan mütləq nüsxələr əsas götürülür. Vəsaitdə öz əksini tapmış bölmələrdən biri də «Ədəbiyyatşünaslıq. Bədii ədəbiyyat» adlanır. Bu bölmə daxilində əvvəlcə kitablara, sonra isə jurnal məqalələrinin bibliografik təsviri verilmişdir. Hər bir mənbənin bibliografik təsvirindən sonra qısa məlumat annotasiyası da verilmişdir (1).

Ədəbiyyatşünaslıq üzrə cari elmi-köməkçi bibliografik informasiya mənbələrindən bəhs edərkən «Xalq maarifi. Pedaqogika. Pedaqoji elmlər» adlı cari bibliografik göstəricini də qeyd etmək yerinə düşər. Bibliografik göstərici Respublika Elmi-Pedaqoji Kitabxanası tərəfindən tərtib olunub çap edilmişdir. Qəzet və jurnal məqalələrinin bibliografik təsvirini əks etdirən bu göstəricidə daha çox təhsil, təlim problemlərinə həsr edilmiş materiallarla yanaşı ayrı-ayrı fənlərin tədrisi metodikasına dair materialların da bibliografik təsviri verilmişdir. Cari bibliografik informasiya vəsaitinin müxtəlif buraxılışlarında «Azərbaycan ədəbiyyatının tədrisi metodikasına dair müxtəlif dövrü mətbuat səhifələrində çap olunmuş məqalələrin də bibliografik təsviri verilmişdir (6).

Ədəbiyyatşünaslıq sahəsində çalışan mütəxəssislərin bibliografik informasiya təminatında bibliografik mənbələr böyük rol oynayır. Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, ayrı-ayrı elmi sahələri üzrə, o cümlədən ədəbiyyatşünaslıq üzrə müstəqil cari elmi-köməkçi bibliografik informasiya mənbələri yox dərəcəsinə düşür.

Müasir dövrdə informasiya axımının genişləndiyi bir şəraitdə elmin müxtəlif sahələrinə dair informasiya mənbələrinin yaradılmasına ehtiyac duyulur.

Kitabxana-bibliografiya proseslərinin ənənəvi formalarından fərqli olaraq, hazırda informasiya texnologiyası, xüsusilə kompüterləşmə həyatımızın bütün sahələrinə sirayət etmiş və bizi maraqlandıran sahələr, mövzular üzrə lazım olan materialı İnternet şəbəkəsindən əldə etmək mümkün olur.

ƏDƏBİYYAT

1. *Азербайджан в печати СССР / Информационный указатель о новой литературе за 1986 год.- Баку, 1991.-80 с.*
2. Əliyev Z.H. *Azərbaycanda elmi-köməkçi bibliografiya müasir mərhələdə // Bakı Universitetinin Xəbərlər: Humanitar elmlər seriyası.-1994.-№1.-S.120-127.*
3. Əliyev Z.H. *Ümumi bibliografiyaşünaslıq.-B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı,2001.-145 s.*
4. *Xalq marifi. Pedaqogika. Pedaqoji elmlər (qəzet və jurnal məqalələri): Cari bibliografik göstəricisi.- B., 1999.- 48 s.*
5. *Mərkəzi Elmi Kitabxanaya Azərbaycan və rus dillərində 2001-ci ildə daxil olan kitablar: IV buraxılış.- B., 2001.- 36 s.*
6. *Mərkəzi Elmi Kitabxanaya daxil olan yeni ədəbiyyat: Bibliografik informasiya bülleteni).2003. III-IV buraxılış.- Bakı: AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası, 2004.- 132 s.*
7. *Yeni xarici kitabların bibliografik siyahısı / İctimai elmlər seriyası, №1.- B.,1985.- 22 s.*

Сима Исмаилова

ТЕКУЩАЯ БИБЛИОГРАФИЧЕСКАЯ ИНФОРМАЦИЯ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЕСПЕЧЕНИИ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются вопросы отражения литературоведческих материалов в научно-вспомогательных библиографических источниках. Особое внимание уделено на текущие указатели подготовленные и издание ЦНБ НАН Азерб.джана.